

Uniwersytet Szczeciński
Instytut Filologii Germańskiej
ul. Malczewskiego 10-12
71-616 Szczecin
dr hab. Paweł Mecner

Recenzja w postępowaniu habilitacyjnym

1. Sylwetka Habilitantki

Habilitantka uzyskała dyplom magistra filologii germańskiej w roku 1995 na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, opracowując zagadnienie zapożyczeń słowiańskich w języku niemieckim. W rozprawie doktorskiej, pod kierunkiem prof. Ryszarda Lipczuka, zajęła się problematyką semantyki leksykalnej i semantycznej teorii użycia, analizując znaczenia sekundarne nazw narodowości, krajów i ras ludzkich. Rozprawa miała charakter porównawczy niemiecko-polski. Dyplom doktora nauk humanistycznych z zakresu językoznawstwa Habilitantka uzyskała w roku 2001 na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Barbara Komenda-Earle rozpoczęła pracę zawodową w Uniwersytecie Szczecińskim w Instytucie Filologii Germańskiej w roku 1995 na stanowisku asystenta, a od roku 2001 do chwili obecnej zatrudniona jest jako adiunkt. Z pierwszych prac wynika, że Habilitantka zajęła się zagadnieniami semantyki leksykalnej, szczególnie teoretycznymi i analitycznymi aspektami 'znaczenia' na przykładzie języka niemieckiego i polskiego.

2. Ocena dorobku naukowego

Dr Barbara Komenda-Earle opublikowała po doktoracie 33 artykuły odnoszące się do semantyki leksykalnej, frazeologii, etymologii, historii języka, semiotyki kultury, lingwistyki kognitywnej, obejmujące m.in. następujące zagadnienia szczegółowe: językowe i pozajęzykowe czynniki zmiany znaczeń, powstawanie i zanikanie przy-

słów, dawne miary długości we frazeologii, gry językowe a tożsamość kulturowa, metody porównawczego opisu znaczeń frazeologicznych, gramatyka frazeologizmu zdaniowego, pragmatyka frazeologizmów, leksyka tekstów specjalistycznych, wyrażenia nieprzetłumaczalne, problemy definiowania znaczeń w słownikach. Widoczne jest zainteresowanie badawcze Habilitantki leksyką niemiecką i polską w powiązaniu z kulturą i historią.

Artykuły opublikowane zostały głównie w monografiach zbiorowych, jak również w czasopismach naukowych: *Colloquia Germanica Stetinensia*, *Studia Niemcoznawcze*, *Convivium*, *Orbis Linguarum*. Artykuły można uznać za podstawę do podjęcia głównego zagadnienia badawczego, jakim jest rozprawa habilitacyjna *Sprachhistorische Entwicklungsprozesse der Idiomatik. An Beispielen von realhistorisch motivierten verbalen Idiomen des Deutschen*. Hohengehren 2015, 429 s.

Rozprawa składa się z dwunastu rozdziałów. 5 rozdziałów ma charakter teoretyczny, 6 rozdziałów obejmuje materiał empiryczny. Pracę zamyka rozdział podsumowujący oraz obszerna bibliografia. Punktem wyjścia analizy jest frazeologia historyczna, którą Autorka uznaje za główną dyscyplinę, wyodrębniającą się spośród innych dyscyplin pokrewnych, jak językoznawstwo historyczne, historyczna frazeografia czy etymologia. Habilitantka przyjmuje, że frazeologizm (jednostka frazeologiczna) jest związkiem wyrazowym, którego wewnętrznych relacji nie można w pełni wyjaśnić prawidłowościami syntaktyczno-semantycznymi; ponadto związek ten używany jest homogenicznie tak, jak leksem. Idiomy są natomiast węższą grupą wyodrębnioną z frazeologizmów. Pełnej semantyki idiomu nie można wyprowadzić z jego części składowych. Autorka przejmuje definicje z literatury przedmiotu m.in. Burger 1973, 2010; Burger et al. 1982, Fleischer 1982, 1997 i in.

Przedmiotem badawczym rozprawy są idiomy o podstawie werbalnej, przy czym wykluczone zostały czasowniki, według Autorki, semantycznie puste, jak np. *haben*, *sein*, *bringen*, *geben*, *gehen* i in. Kluczowe dla rozprawy są rozdziały 4, w

którym analizowane są idiomy werbalne oraz 5, zawierający analizę procesów tworzących idiomy. Jednym z istotnych punktów analizy idiomów jest motywacja ich tworzenia. Motywacja rozumiana jest w sensie przyczynowym, etymologicznym i diachronicznym. Motywacja oznacza, że istnieje przyczyna powstania idiomu, natomiast przejrzystość oznacza, że możliwa jest jego językowa rekonstrukcja. Analiza wybranego materiału językowego odnosi się do diachronii językowej i obejmuje zmiany znaczeniowe. W tym kontekście analizowane jest pragmatyczne podejście semantyki historycznej i *zasada drobnych kroków*, która postuluje rozkład rozwoju znaczeniowego dłuższej perspektywy na etapy krótsze, bardziej elementarne, które można badać odrębnie. W ten sposób można zilustrować i pokazać ciągłość zmiany znaczenia.

Autorka sporo miejsca poświęca regułom użycia znaczeń, łącząc aspekty pragmatyczne i komunikacyjne. Na takich płaszczyznach powstaje zabarwienie emocjonalne i stylistyczne wyrażeń, odniesienie mówiącego do aktu mowy oraz czasowa i przestrzenna referencja. Istotne są przy tym użycia kreatywne pozwalające wyjaśnić zmienność i innowacyjność wyrażeń. Nowe użycia wyrażeń muszą być, z kolei, zgodne ze znaczeniami implikowanymi i maksymami konwersacyjnymi (Grice). W ten sposób można wyjaśnić zmiany, jakie wprowadzają metafory, ironia, eufemizm, sarkazm i in. Maksymy konwersacyjne zapewniają optymalizację sformułowań (zawartość informacyjna, jasność).

Interesującą i oryginalną częścią rozprawy jest opis użycia wybranych idiomów w aspekcie diachronicznym: *alles über einen Kamm scheren, jdm. den Brotkorb höher hängen, etwas an die große Glocke hängen, seine Haut zu Markte tragen, mit jdm. unter einer Decke stecken*. Habilitantka wykazuje na podstawie tekstów źródłowych powstanie związku frazeologicznego, jego etapy rozwoju, stałość bądź zmienność znaczeniową. Część empiryczna (s. 146-374) stanowi najbardziej rozbudowaną część rozprawy, jak również jest najbardziej reprezentatywnym wkładem badawczym Autorki w opracowaną problematykę. Należy docenić ogromną

ilość materiału językowego zgromadzoną przez Habilitantkę, dużą ilość źródeł różnego rodzaju (słowniki i zbiory tekstów), drobiazgową analizę konstrukcyjną idiomów. Rozprawa pokazuje ścisłe związki języka z kulturą i tradycją określonej społeczności.

Polemika z Autorką rozprawy dotyczyć może warstwy syntaktycznej omawianych związków wyrazowych. Praca zawiera wyodrębniony rozdział *Syntaktische Struktur* oraz elementy składni w części empirycznej. Podane przykłady – Substantiv (mit oder ohne Artikel) + Verb i inne – charakteryzują morfologiczne składniki wymienionego związku. Nic nie mówią o jego składni. Natomiast występowanie determinanta (określonego, nieokreślonego, zerowego) w związku frazeologicznym/idiomatycznym jest ciekawym analitycznym problemem, który w rozprawie nie został podjęty (por. *die Rechnung ohne den Wirt machen – einen (dicken) Strich durch die Rechnung machen* itp.). Można mieć zastrzeżenia również do rozdziału *Innere und äußere Valenz*. Teoria walencji rozróżnia *Ergänzungen/Aktanten* (werbalnie specyficzne uzupełnienia) i *Angaben* (składniki swobodne). Frazeologizm a walencyjny typ składnika mógłby być również istotnym problemem badawczym. W podanym przykładzie *an jdm./ etwas einen Narren gefressen haben* (s. 54) osobliwa jest łączliwość semantyczna czasownika z aktantami. Zagadnienie to nie stało się jednak przedmiotem analizy.

Związki języka z kulturą i tradycją są ważnym problemem badawczym. Habilitantka w licznych artykułach i rozprawie habilitacyjnej opracowała obszerny materiał językowy obejmujący frazeologię języka niemieckiego i polskiego. Zasadniczym sposobem opisu związku frazeologicznego jest jego odniesienie do sytuacji, zwyczaju, obyczaju, obrzędu, wierzeń ludowych itp. W takim kontekście na pierwszy plan wysuwa się aspekt historyczno-poznawczy, lingwistyka służy jedynie do zaświadczenia o zwyczajach, obyczajach, obrzędach etc. minionych epok. Warto zmienić te relacje na korzyść lingwistyki. Frazeologizm w aspekcie diachronicznym mógłby być istotnym źródłem wiedzy o, wymienionej już wcześniej, determinacji

elementów nominalnych, jak również wiedzy o układzie kanonicznym SVO, SOV etc. w różnych systemach językowych, wiedzy o diatezie itp.

3. Ocena dorobku dydaktycznego, organizacyjnego oraz osiągnięć w zakresie współpracy międzynarodowej

Habilitantka prowadzi zajęcia dydaktyczne w Uniwersytecie Szczecińskim na filologii germańskiej. Są to seminaria, zajęcia specjalizacyjne, warsztaty lingwistyczne. Była recenzentem ok. 100 prac magisterskich i licencjackich z zakresu językoznawstwa. Habilitantka była stypendystką Fundacji im. Aleksandra von Humboldta w latach 2007-2009 na Uniwersytecie Technicznym w Berlinie oraz w latach 2010-2011 na Uniwersytecie w Trewirze i w Instytucie Języka Niemieckiego i Rosyjskiego w Vermont (USA). Stypendia te przyczyniły się do podjęcia szerszej współpracy w wymienionych ośrodkach.

4. Konkluzje

Praca naukowa, dydaktyczna, organizacyjna i w zakresie współpracy międzynarodowej wykazują, że Habilitantka opanowała prawidłowo warsztat badawczy w zakresie językoznawstwa. Główną stosowaną metodą jest analiza korpusowa w aspekcie diachronicznym. Habilitantka prawidłowo wypełnia obowiązki w zakresie dydaktyki i jest aktywna we współpracy międzynarodowej.

Stwierdzam, że dorobek naukowy kandydata do stopnia naukowego doktora habilitowanego spełnia kryteria określone w art. 16 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2003 r., nr 65, poz. 595, Dz.U. z 2005 r. nr 164, poz. 1365, Dz.U. z 2011 r. nr 84, poz. 455) i uzasadnia nadanie Jej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie *nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo*.

dr hab. Paweł Mecner

Szczecin, 27. 05. 2015

